L'ANTIGA, LA NOVA JUSTÍCIA I EL CORRECCIONAL PROVISIONAL DE MATARÓ

OBJECTIU

Aproximació a l'organització de la presó de Mataró, treball dels interns, directors, administradors, oficials, escarcellers. El nou model de justícia popular, aparegut com a conseqüència del doble procés de guerra i revolució, que portà a l'ascens de les classes populars a àrees de poder, fins aleshores a mans de l'Estat borbònic.

OPINIÓ POPULAR SOBRE LA JUSTÍCIA

El nostre poble s'ha caracteritzat pel fet de tenir un accentuat sentit de la justícia. És per això que, sovint, ha blasmat les imperfeccions de la justícia o la manipulació de l'aparell judicial a favor de les classes socials que detenen el poder. D'aquí la malfiança envers una justícia que s'identifica amb un Estat allunyat de les necessitats i preocupacions del ciutadà i que és el que cobra els impostos i envia els fills a fer el soldat.

Per això, el refranyer popular recull la dita: «Capellans, advocats i procuradors, a l'infern de dos en dos». La citació és el sentit de la cultura política de l'època i identifica aquests tres estaments com a adversaris dels sectors populars, que formen part de la superestructura del sistema que els oprimeix. En el lèxic popular, hom anomena picaplets els advocats. Reproduïm el que va escriure Joanot Martorell:

> «Lo Duc descavalcà en mig del pont e tan prestament com pogué féu posar dues forques ben altes, e féu penjar tres juristes a cadascuna, cap avall per ferlos molt d'honor, e no partí d'allí fins que hagueren tramès llurs miserables ànimes a l'infern.
>
> Com lo Rei sabé tal nova, prestament anà on era la Duc e dix-li semblants paraules "Mon oncle, en lo món no em podieu fer major plaer e servir del que fet haveu, per quant aquests hòmens de lleis fan rics a si mateix e destrueixen tota Anglaterra e tot lo poble, per què io man que estiguen ací en la manera que estan fins a demà e après sien-ne fets quarters e posant-los per los camins". Repòs lo Duc: "Senyor, si la majestat vostra me volia creure, féssem en vostre regne que

no hi hagués sinó dos juristes e aquells dins deu o quinze dies haguésseu determinada qualsevulla causa amb sentència definitiva e dar-los bon salari a cascú, e si prenien res de negú que no hagen altra pena si no aquesta que havem executada».

Fins aquí, l'opinió emesa al segle XV per l'autor del *Tirant lo Blanc*, que podem suposar representatiu del sentit col·lectiu de l'època.

LA NOVA JUSTÍCIA

L'aparell judicial forma part de la superestructura de la societat, sovint mediatitzat pel poder econòmic o polític, al servei dels sectors socials hegemònics.

Després del juliol del 1936, amb la constitució de la Conselleria de Justícia el 26 de setembre del mateix any, s'intentà bastir una justícia de classe al servei de la majoria de les classes populars. La presó però, segueix essent un element de control social per aplicar el càstig als qui han transgredit l'ordenament jurídic vigent. És doncs, una institució repressiva que està immersa en les situacions de conflicte que viu la societat.

Marià Rubió i Tudurí (1896-1962), advocat, membre d'Acció Catalana (AC) i d'ERC, diputat a Corts per Barcelona, exposa aquests defectes de l'administració de justícia del període monàrquic:

1.- Una gran lentitud en els procediments. Dilatar amb expedients, fins a vuit anys, el moment de contestar una demanda, o sigui, iniciar el plet. En causes criminals, no era estrany celebrar, el primer semestre del 1936, judicis orals per causes iniciades el 1931.

2.- La protecció del deutor. El legislador creu que és millor que es quedin creditors sense cobrar, que no pas que es faci pagar a una persona allò que no deu. Això explica perquè els creditors no cobraven les indemnitzacions o els crèdits que els eren deguts.

3.- La parcialitat dels magistrats en matèria de delictes socials. Unes vegades per sentiment anticatalà, altres vegades per por d'un o altre bàndol i altres per un instint persecutori, la mateixa justícia que absolia els estafadors més coneguts condemnava els seus delictes socials. Es titllava els jutges d'ésser un tribunal de classe.

Després del juliol del 1936, l'administració de l'Estat es va enfonsar i el Govern de la Generalitat va organitzar de bell nou els tribunals. En aquest aspecte, fou meritòria la tasca d'Andreu Nin (1892-1937), titular de Justícia i Dret del Consell de la Generalitat de Catalunya (setembre-desembre 1936), des d'on impulsà la creació dels tribunals populars de justícia de Catalunya i l'exercici per part del president de la Generalitat de la facultat d'indult.

Josep Andreu i Abelló (1906-1993), president de l'Audiència Territorial de Catalunya i del Tribunal de Cassació (setembre i octubre del 1936), fou un element valuós en l'estructuració del sistema judicial català, que ultrapassà les competències de l'Estatut del 1932. El juliol del 1936 el Palau de Justícia fou ocupat per militants de la CNT i per advocats propers al seu ideari que eren dirigits per Eduardo Barriobero[1] (1880-1939), un advocat de prestigi que havia defensat molts cenetistes des dels anys vint. Aquest equip va voler eliminar els defectes de l'antic sistema judicial, per això, van actuar d'acord amb els següents punts:

1.- Suprimir la burocràcia administrativa
2.- Fer pagar els deutors
3.- Aplicar la justícia de la classe treballadora

D'acord amb l'esperit d'aquests principis, es va publicar al DOGC de 28 d'agost del 1936 la creació de l'Oficina Jurídica, dirigida per E. Barriobero, encarregada de resoldre, de franc, les consultes que formulessin verbalment o per escrit les organitzacions obreres i els particulars interessats, relatives a la interpretació i aplicació de la nova organització judicial sorgida del procés revolucionari. La nova situació permetia procedir a la revisió de tots el processos penals, de caràcter social, seguits en el territori del Principat de Catalunya.

Les oficines jurídiques van ésser dissoltes pel decret del BOGC de 18 de desembre del 1936, per tal de regular la vida judicial i limitar la repressió dins els estrictes límits institucionals. Va seguir funcionant el Tribunal de Cassació, l'Audiència Territorial de Barcelona (jurisdicció civil), les audiències provincials (jurisdicció criminal), els jutjats de Primera Instància i d'Instrucció (jurisdicció civil i penal) i els tribunals industrials (jurisdicció social). Els tribunals de divorci i els tribunals populars foren creats com a conseqüència del procés revolucionari. L'administració de justícia, llevat d'algunes modificacions, va continuar regint-se pel *corpus jurídic* anterior al juliol del 1936.

Un decret del DOGC del 18 de setembre del 1936 disposava que els jutges i tribunals de Catalunya havien d'aplicar les normes de les lleis processals, de forma que la tramitació dels judicis no excedís de trenta dies. Fou així com la vella xacra de la lentitud de l'administració de justícia durant la monarquia s'eliminà i es fixà un temps raonable per a resoldre els plets.

Els jurats populars foren creats per un decret del DOGC de 24 d'agost del 1936 i jutjaren els delictes de rebel·lió militar activa dels caps, oficials de l'exèrcit i civils, que es van sollevar el juliol del 1936. Semblant fou la funció dels tribunals populars, que substituïren els jurats populars, creats aquells pel decret del DOGC de 13 d'octubre del 1936, la tasca dels quals era judicar els actes dels qui, directament o indirectament, havien coadjuvat a la rebel·lió militar i al moviment feixista per tal d'imposar als responsables les sancions pertinents, d'acord amb la consciència pública. S'establiren quatre tribunals populars, respectivament, a Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona, formats cadascun per un president, que

havia d'ésser llicenciat en dret, i vuit membres, triats per sorteig, pertanyents a les següents organitzacions polítiques: PSUC, FAI, POUM, ERC, CNT, UGT, ACR i Unió de Rabassaires.

Ens trobem davant de dos tipus diferents de tribunals, d'acord amb el moment diferent de l'evolució de la guerra: els populars del primer període –tant civils com militars– i els especials de la segona etapa de la guerra. En el primer cas, trobem els quatre tribunals populars que varen actuar a Barcelona des de l'octubre de 1936 a l'abril del 1937, que jutjaren sobretot civils, i el Tribunal Popular Especial, l'activitat judicial del qual estava centrada a jutjar els militars responsables del cop d'estat del juliol de 1936. Des del desembre del 1937 va entrar en funcionament el Tribunal especial d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya i, a partir del mes de març de 1938, funcionaren els tribunals especials de Guàrdia que duraren fins al final de la guerra.

L'artífex de l'aplicació de la justícia revolucionària E. Barriobero, s'enfrontà al Tribunal de Cassació de Catalunya i al president Lluís Companys. Acusat d'haver passat a l'Estat francès uns vuit milions de pessetes, fou empresonat el 14 d'octubre del 1937. Tot i que absolt de l'acusació, continuà empresonat. Va declarar ésser gran mestre de la maçoneria i president del Partit Federal. Quan els feixistes van ocupar Barcelona, es trobava intern en un hospital penal, fou afusellat el mes de gener del 1939 i el seu cos llençat a la fossa comuna.

LA PRESÓ DE MATARÓ

Fou edificada el 1863 sota la direcció de l'arquitecte Elies Rogent i Amat (1821-1897); és la primera presó de l'Estat construïda segons el concepte del sistema panòptic, el qual permet veure des d'un sol punt la totalitat de l'interior de l'edifici i així poder controlar els interns.

Després del juliol del 1936 es va voler que el sistema penitenciari no tingués les característiques de càstig, de redempció dels pecats, de purgar les culpes, tan d'acord amb la moral cristiana. Es van bandejar els termes de culpabilitat: penitència, redempció, que foren substituïts pels d'encuny laic: correcció, readaptació. S'entenia que el que calia era esmenar capteniments perjudicials per al cos social.

El doctor Pere Bosch i Gimpera (1891-1974), prehistoriador, arqueòleg i primer rector de la Universitat Autònoma (1933-1939), fou nomenat conseller de justícia (1937-1939); ell designà el militant d'Acció Catalana (AC) Rafael Tasis i Marca (1906-1966) com a director general de Serveis Correccionals i de Readaptació de la Generalitat de Catalunya (1937-1938).

La nova terminologia respon a la nova concepció que es té sobre el delicte. El conseller de justícia Pere Bosch, va iniciar una profunda reforma del sistema penitenciari català que es va veure desbordada per les condicions històriques del

moment. Va dissoldre el Comitè de Serveis Correccionals de Catalunya i, per decret de l'1/07/1937, creà la Direcció General de Serveis Correccionals i Readaptació. Aquest nou organisme tingué per objectiu ocupar-se de la readaptació social i custòdia dels detinguts i condemnats per les autoritats del poble, alhora que seria el que dirigiria i regiria els serveis i les institucions creades o que es poguessin crear per a aquest fi. Existien dos tipus de centres de reclusió, el preventiu, en el qual el reclús estava a disposició dels jutges, i el correccional, si ja havia estat condemnat.

De la lectura de les memòries de Rafael Tasis, bon coneixedor del sistema correccional català, en podem extreure la conclusió que els presos, en general, van ser tractats de forma humanitària i ben atesos, dins les possibilitats de penúria general de queviures que va patir la població catalana durant la guerra. Una excepció a les consideracions anteriors, fou el camp de treball número 3 dels Omells de na Gaià (L'Urgell), controlat pel Servicio de Inteligencia Militar (SIM), en el qual els escarcellers tractaven amb una brutalitat ultra mesura els engarjolats. La situació fou denunciada i sancionats els responsables.

Rafael Tasis, en les seves memòries, escriu el següent sobre el Correccional Provisional de Mataró:

> «La Presó de Mataró –torno a excusar-me de la meva perversió estètica professional– era una bella presó. Reunia unes condicions de seguretat excel·lents, amb la seva forma semicircular i les seves parets altes. Hi tenien cabuda dos-cents presos. Com a preventori de cap de partit, indubtablement era excessiva i el Comitè de Serveis Correccionals l'havia convertida en correccional provisional, on hi havia instal·lada una colla de penats feixistes, generalment triats entre els més inofensius i els condemnats a penes més benignes».

Segons el Fons Bosch i Gimpera, dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya amb el número de catalogació BG 7.1.14, la capacitat del correccional de Mataró era de noranta-dos reclusos.

Al *Llibertat. Òrgan oficial antifeixista del Consell Municipal*, del 4 i 5 de gener del 1939, corresponent als números 753 i 754 respectivament, hi trobem un article sobre «Una visita a la Presó de Mataró», on podem llegir: «Els nostres llegidors no deuen ignorar que des de fa uns dos anys la nostra presó de Cap de Partit fou elevada a Establiment Correccional per la Direcció General de Serveis Correccionals de Catalunya». El director de l'establiment, Joaquim Miquel i Sans, els informa que un centenar de presos treballen, a profit de la República, en l'elaboració de bosses de costat, cinturons, cananes i cartutxeres per a l'exèrcit republicà. A l'establiment, hi funcionava també un taller de baster que treballava per a un contractista de material de guerra, feia corretjams militars i el benefici que reportava aquesta feina servia per millorar l'alimentació dels reclusos i fer obres a l'edifici. Segons el director de l'establiment, la producció setmanal era de mil equips complets.

El director del correccional informa el redactor de *Llibertat* que estan enllestint els darrers detalls per tal d'acabar la biblioteca del correccional, al mateix temps que s'ha creat una secció agrícola; el correccional disposa de tres quarteres de terra de secà i una altra de major extensió, als afores de la ciutat, que és de regadiu. Al correccional es va fer una exposició de treballs dels reclusos, objectes construïts amb closques i pinyols, junt amb treballs de talla i marqueteria, que va tenir un notable èxit.

Entre els engarjolats al correccional hi havia capellans, frares, gent de procedència també eclesial i alguns militars condemnats a penes lleus.

> «Joan Prado i Romà, militant d'ERC, fou director del Correccional de Mataró des de començaments de setembre del 1936 fins al 24 d'octubre del 1937, que fou suspès de càrrec i sou, destituït com a director de la presó i separat del Cos de Serveis Correccionals de Catalunya. El 28 de gener del 1938, Joan Prado ingressà a la Presó Model, processat pel Tribunal d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya. Segons una denúncia, J. Prado i el jutge de Mataró Miquel Ciges tenien contactes poc clars amb alguns reclusos i amb gent de l'exterior. Prado i Ciges foren detinguts, sembla que els delictes denunciats eren veritat. Hi havia hagut irresponsabilitats en els alliberaments, en benefici de reclusos, feixistes notoris, indiscrecions i contactes amb elements netament hostils a la causa republicana i, àdhuc, un viatge amb sis militars alliberats a fi de celebrar la seva llibertat. Una trobada no gaire adient a un funcionari de la Generalitat en temps de guerra. L'expedient administratiu era insuficient per esbrinar i castigar un delicte que possiblement entrava en els dominis de l'espionatge».

Fins aquí, el fragment de les memòries de R. Tasis.

Alguns documents sobre els fets:

> «Vista la informació practicada per la Direcció General de Serveis Correccionals de Catalunya sobre l'actuació del director interí del Correccional Provisional de Mataró, actualment suspès de càrrec i sou.
>
> Atesa la legislació que regula aquesta matèria i atesa la conveniència de mantenir la deguda exemplaritat entre els funcionaris de la Generalitat de Catalunya.
>
> He decidit:
>
> És destituït del càrrec de director interí del Correccional Provisional de Mataró i és separat del Cos de Serveis Correccionals de Catalunya, el funcionari interí Joan Prado i Romà.
>
> Barcelona 26 de novembre del 1937
>
> El Conseller de Justícia. Pere Bosch i Gimpera»

La destitució de J. Prado fou resolta així: Ordre de 2 de novembre del 1937, que nomena director del Correccional Provisional de Mataró el ciutadà Josep Vicente i Sebastian, el qual cessa en el càrrec que exercia de director del Preventori Judicial de Barcelona.

Josep Vicente Sebastian acabà com a reclús a la Presó Model de Barcelona el 9 de setembre de 1938; processat pel Tribunal Especial d'Alta Traïció i Espionatge de Catalunya, fou decretada la seva llibertat l'11 d'octubre de 1938, però el 23 de gener de 1939 formà part de la darrera gran expedició de reclusos que foren conduïts per policies del SIM fins a la frontera francesa. No hi ha constància que es fes oficial el seu cessament com a director del Correccional de Mataró, ni que fos substituït.

Transcrivim el següent document de l'Arxiu Municipal de Mataró (AMM), lligall Gob, 524 amb l'encapçalament *Carcel.* Amb data 28 d'octubre de 1941:

«Ayuntamiento de Mataró

Directores. Manuel Lligoña, Alcira (Valencia) Juan Prado, Barcelona, José Vicente Sebastián, Barcelona (detenido), Joaquin Miquel Sans, Barcelona.

Administrador. Eduardo Menéndez Cardells, Barcelona (detenido).

Oficiales. Francisco López Navarro, Barcelona, Antonio Sirat, Mataró, Lorenzo Serramitjana Roura, Barcelona, Enrique Ferrer Llagostera, Barcelona, Ernesto Clariana Josep, Mataró, Ramón Auli Bosch, desconocido, Macario Roure Julve, Barcelona (detenido), Francisco Filbá Vilardell, Mataró, Pedro Gallardo Valera, extranjero (huido), Nicolás Verdaguer Claus, Mataró, Juan Prats Prats, Barcelona (detenido), Juan Sariol Español, Barcelona (detenido).

Guardianes. Paulino Villanueva, Almeria».

A la llista dels funcionaris del correccional provisional de Mataró, trobem a faltar el nom de l'administrador interí Àngel Pedret i Segura. Fou nomenat el 4 d'agost del 1937 i el seu cessament es produí el 2 de novembre del mateix any, quan fou nomenat director del Preventori Judicial de Manresa.

Fins aquí, unes consideracions de com el nou model social i polític sorgit del procés revolucionari va voler resoldre el tema judicial i de la readaptació dels ciutadans que havien delinquit.

Agustí Barrera i Puigví

NOTA

1.- Eduardo Barriobero Herrán (1875-1939) estudià dret i medicina a la Universitat de Saragossa. Adscrit al republicanisme federal, fou defensor de militants de la CNT i ingressà en aquest sindicat el 1911. Com a delegat de la CNT, organitzà l'Oficina Jurídica al Palau de Justícia de Barcelona, alhora que impulsava els tribunals revolucionaris. Amb l'ocupació de Barcelona, fou afusellat pels feixistes. És autor del llibre *Un tribunal revolucionario* (Barcelona 1937).

BIBLIOGRAFIA

ALBERT i CORP, E. *Quatre boigs de Mataró (Combat per Catalunya (1930-1937).* Accèssit Premi Iluro 1977. Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1979).

BALCELLS, A. *Justícia i presons després de maig del 1937, a Catalunya*. Rafael Dalmau, editor (Barcelona 1989).

BARRUL, J. *Violència popular i justícia revolucionària. El Tribunal Popular a Lleida (1936-1937).* Pagès editors (Lleida 1995).

BONAMUSA, F. «L'administració de Justícia a Catalunya (setembre-desembre 1936)», *Recerques*, núm. 4 (Barcelona 1974).

COLOMER, M. *La guerra civil a Mataró, 1936-1939*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Barcelona 2006).

Llibertat. Òrgan Oficial Antifeixista del Consell Municipal, números 753 i 754.

PAGÈS, P. *La Presó Model de Barcelona. Història d'un centre penitenciari en temps de guerra (1936-1939).* Publicacions Abadia de Montserrat (Barcelona 1996).

RUBIÓ i TUDURÍ, M. *La justícia a Catalunya. 19 de juliol del 1936 - 19 de febrer del 1937* (Barcelona 1937).

TASIS, R. *Les presons dels altres. Records d'un escarceller d'ocasió.* Editorial Pòrtic (Barcelona 1990).